

ПРОЛОГ

Напередодні 24 лютого 2022 року я стою у своєму кабінеті в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі. Дивлюсь на мапу України, яку ми повісили кілька місяців тому. Я знаю, що сьогодні мені телефоном повідомлять про початок вторгнення. Я відправив усіх додому раніше, щоб вони поспали, поки є можливість. О 4:15 лунає дзвінок. О 6:30 я знову в штаб-квартирі. О 8:30 відбувається нарада в Північноатлантичній раді, де обговорюють перші зведення про вторгнення. За столом відчувається стривоженість. Це не значить, що ми не бачили підготовки до вторгнення: місяцями розвідка ділилася інформацією в не бачених раніше обсягах, а оперативні дані НАТО були повними як ніколи. Відчуття стривоженості зумовлене тим, що за одну ніч змінився напрям руху світової історії.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну — це зсув, подібний до тектонічного. Війна повернулася на європейський континент, тож російське вторгнення відкрило нову епоху колективного захисту, і не лише для України, не лише для всього альянсу НАТО, а й для всіх демократичних країн світу. Тремтіння землі, спричинене російськими танками, що 24 лютого 2022 року перетнули український кордон,

відчувається досі, аж у Японії, Австралії та Аргентині. Подобається це нам чи ні, змагання наддержав знову розгортається на полі бою, а Росія знову становить загрозу для Альянсу.

ОСОБИСТО для мене в цей момент коло замкнулося. У 1980-х, коли я починав військову кар'єру, Росію теж вважали загрозою нашій безпеці. Королівські військово-морські сили Нідерландів постійно тримали в морі фрегат. Ми, навіть на Різдво, патрулювали Північне море, щоб бути насторожі й не пропустити нічого підозрілого. Разом з британськими, норвезькими і данськими кораблями ми регулярно супроводжували радянські судна, які прямували до Середземного моря через Ла-Манш. Усе змінилося після розпаду Радянського Союзу. НАТО увійшло в нову еру. Її визначали два аспекти: з одного боку — операції з урегулювання кризи на Західних Балканах, в Іраку й Афганістані, а з іншого — невпинне скорочення витрат на оборону в Європі та Канаді.

У цю нову еру європейські країни — члени НАТО і Канада витрачали свої так звані «мирні дивіденди», тобто вільні кошти, що з'явилися внаслідок скорочення гонки озброєнь — не на захист, а на інші пріоритети. Консалтингова компанія McKinsey нещодавно оцінила обсяг цих мирних дивідендів астрономічною цифрою — 8,6 трильйона доларів США². Усі були переконані, що час загроз минув, тож навіть витрачатися на оборону? Політики мали ухвалювати складні рішення про те, куди направити ресурси, й от здавалося, що оборона — останнє, про що варто турбуватися. Європа і Канада вважали, що могли без наслідків для себе витрачати на оборону якнайменше, або й узагалі звести витрати до нуля.

Коли у 2017 році я став начальником Генерального штабу Збройних сил Нідерландів, це мислення поволі змінювалося.

Скорочення витрат на оборону припинилося, й уряд почав знову інвестувати кошти в цю сферу. Чому? Бо після незаконного вторгнення Росії в Грузію у 2008 році та в Крим у 2014-му країни — члени НАТО почали усвідомлювати, що Росія може знову стати загрозою для Альянсу. Стало зрозуміло, що російське політичне керівництво протиставляло «традиційну» Росію «загниваючому» Заходу. Зовнішньополітична діяльність Росії мала на меті зруйнувати систему безпеки, що склалася в Європі після Холодної війни. Частиною цього порядку було право кожної держави обирати власні механізми безпеки. На прикладі Грузії та Криму ми побачили, що Кремль не боявся використовувати грубу силу для досягнення своїх цілей.

Ось чому на Вельському саміті 2014 року очільники країн Альянсу погодилися на зобов'язання щодо інвестицій в оборону. Було вирішено зупинити скорочення витрат на оборону і протягом наступного десятиріччя поступово підняти їх до рівня 2 відсотків ВВП³. У 2018 році керівники оборони країн Альянсу ініціювали цілковитий перегляд наших оборонних стратегій і планування, завдяки якому ми могли б підготуватися до нової ери колективного захисту. Ці зміни були вкрай потрібними, бо система колективного захисту наших країн фундаментально відрізняється від операцій з урегулювання криз. Здійснюючи заходи з урегулювання криз, ми визначаємо, коли, де і як довго можемо брати участь у певній миротворчій місії чи операції. Ми можемо навіть встановити «рівень амбіцій». Якщо з будь-яких політичних міркувань ми бажаво вийти з операції, то знайдемо, як це зробити. А от коли йдеться про колективний захист, часові межі визначає ворог, а не ми. Маємо бути готовими до нападу в будь-якому військовому просторі: на суші, у повітрі, в морі, у кіберпросторі та в космосі. Маємо бути готовими до того, що напад може статися в будь-якому географічному регіоні в будь-який час. Ба більше, маємо бути готовими до кількох нападів, у кількох

просторах, на кілька географічних регіонів водночас. У цю нову еру колективного захисту Альянс має йти вперед на повній швидкості з курсом на трансформацію цілей і типів війни: від ведення «війн за вибором» до перемог у «війнах за необхідністю».

Коли в червні 2021 року я обійняв посаду в штаб-квартирі НАТО, це повернення до колективного захисту вже почалося. Моя роль як Голови Військового комітету НАТО полягала в об'єднанні всіх начальників генеральних штабів країн Альянсу, щоб безперешкодно забезпечити політичне керівництво НАТО військовими порадами щодо того, що потрібно Альянсу для належного відбиття агресії та захисту країн, які входять до його складу. Начальники генштабів доручили мені активувати необхідні процеси серед військових лідерів НАТО, бути їхнім голосом на політичних зустрічах і допомогти зробити все, щоб 3,4 мільйона наших чоловіків та жінок у військовій формі мали все потрібне для захисту того, що цінне для нас. Як змалювала це на смертному одрі моя 92-річна мати, мені часто доводилося «дресирувати котів».

Військовий комітет НАТО

- Військовий комітет є головним джерелом рекомендацій з військової політики і стратегії для Північноатлантичної ради та Групи ядерного планування, сформульованих на основі консенсусу, і забезпечує керівництво для двох стратегічних командувань — Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі та Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО з питань трансформації.
- З огляду на це він є вкрай важливою ланкою між процесом ухвалення політичних рішень і військовою структурою НАТО.

- Військовий комітет відповідає за втілення політичних рішень та керівництва у військовій сфері, рекомендації заходів, які вважають потрібними для захисту території НАТО, та імплементацію рішень про військові операції.
- Крім того, він розвиває стратегічну політику і концепції та готує щорічне довготривале оцінювання військової сили й спроможності країн, а також регіонів, що можуть становити загрозу інтересам НАТО.
- Військовий комітет, на чолі з Головою, проводить регулярні зустрічі на рівні Військових представників країн, а принаймні тричі на рік — на рівні начальників генштабів.

Коли я заступив на посаду, військове керівництво НАТО втілювало наші нові військові стратегії в розробленні детальних регіональних планів і повних переліків усього, що нам потрібно у військовій сфері. Тоді представники політичного сектору штаб-квартири НАТО все ще не наважувалися назвати Росію загрозою. Проте за перший рік мого перебування на посаді цей настрій змінився. Дедалі більша кількість розвіданих про підготовку Росії до повномасштабного вторгнення в Україну практично унеможлиблювала заперечення намірів Росії. На політичному рівні з'явилося усвідомлення, що Росія перестала бути «партнером заради миру» і що, цілком можливо, нам ще раз доведеться мати справу з масованим нападом на країни Альянсу.

Протягом місяців, що передували 24 лютого 2022 року, дипломатію вели на всіх можливих рівнях. Лідери країн — членів НАТО висловлювали глибоке занепокоєння щодо того, що росіяни, у 2014 році нелегально анексувавши Крим та окупувавши частини Донецької та Луганської областей, розмістили війська чисельністю приблизно 200 тисяч вояків уздовж російського та білоруського кордонів з Україною. Своєю чергою, російські лідери люто заперечували дані натовської розвідки:

заявляли, що проводять «звичайні навчання», і нарікали на неповагу й недовіру з боку «Заходу», називаючи його дії проявом «русифобії».

У всіх на думці було питання: «Чи наважиться Путін на це?». Якщо хтось із нас не міг дати однозначну відповідь на нього... йому потрібно було просто послухати самих росіян. У січні 2022 року, за місяць до початку повномасштабного вторгнення, країни Альянсу зустрічалися з росіянами на історичній зустрічі Ради НАТО — Росія. Для мене було неочікувано побачити російську делегацію погано підготовленою і нескоординованою в діях. Її представники не були такими майстерними перемовниками, як я очікував. Російські заяви так сильно відрізнялися від реальності, що країни Альянсу реагували на них лише здивуванням і спокійними спростуваннями. Серед іншого, Росія неправдиво заявляла, що НАТО несе відповідальність за розпад Югославії в 1991–1992 роках. Ми готувалися відповідати на аргументи росіян, але не на такий обурливий. І все ж, Альянс відреагував цілковито одностайно. Хорватія, Чорногорія, Північна Македонія і Словенія по черзі попросили слова й виклали російській делегації реальний хід історичних подій. Їхні народи після розпаду Югославії воювали між собою, а потім НАТО прийшло на допомогу та зупинило ці вбивства.

Потім російська делегація почала перелічувати свої вимоги до НАТО на основі письмового ультиматуму від грудня 2021 року. Там були вимоги не допустити вступу України й будь-якої іншої пострадянської країни до НАТО і вивести всі війська Альянсу разом з озброєнням із країн Центральної та Східної Європи, які вступили в нього після 1997 року.

Обидві пропозиції були неприйнятними для НАТО. Союзники рішуче захищали політику «відкритих дверей» НАТО як фундаментальний принцип і твердо обстоювали право вирішувати, якою буде його військова позиція³. Виведення військ і військової інфраструктури з території країн — членів

НАТО, по суті, зробило б членство в НАТО країн, які вступили в Альянс після 1997 року, другорядним. Про це не могло бути й мови.

Січнева Рада НАТО — Росія 2022 року показала, як сильно віддалилися НАТО і Росія, і цей поділ лише зростатиме. Коли росіяни почали доставляти на кордон з Україною запаси крові, яка є дуже цінним матеріалом і має короткий термін зберігання, у нас зникли всі сумніви, що це не просто звичайні військові навчання: вони готувалися до бою. А потім, у ніч 24 лютого, гусениці російських танків Т-72 і Т-90 розчавили всі механізми врегулювання конфліктів і міжнародної дипломатії, які ми разом будували протягом попередніх десятиліть.

Хай би як закінчилася війна в Україні, Росія й надалі становитиме загрозу для Альянсу. Вона або набереться сміливості внаслідок власного успіху, або розчарується внаслідок свого провалу. Ще гірше, що не лише Росія йде шляхом агресії. Її активно підтримують авторитарні країни з усього світу. Країни так званого КРІНКу (CRINK — Китай, Росія, Іран, Північна Корея) надають Росії кошти, озброєння, технології та навіть війська⁴. Північній Кореї та Ірану підтримка Росії надає шанс вийти з багаторічної ізоляції, посіяти розбрат і знищити демократію за кордоном, щоб зберегти авторитарію вдома. Відносини між Росією і Китаєм потенційно є ще небезпечнішими. Це «партнерство без меж» матиме наслідки для нашої безпеки протягом прийдешніх десятиліть. Китай нарощує свій військовий арсенал з безпрецедентною стрімкістю й енергією, а також дедалі сильніше прагне кинути виклик Сполученим Штатам у гонитві за глобальне лідерство. Одна з причин, чому Китай підтримує Росію в її війні проти України, полягає в бажанні виснажити ресурси Європи і Північної Америки. Бо ж якщо Росія використовує свої політичні, військові та економічні ресурси для війни проти України, а Північна Америка і Європа використовують свої ресурси для підтримки України, хто тоді у виграві від цього конфлікту?..